

ԲՈՅՍԵՐՈՒ ԱՆՈՒՆՆԵՐ ՈՒՐԱՐԴԵՐԷՆԻ ՄԵՋ

Պրոֆէսոր Խաչատրեանի «Հայաստանի Պատմութիւնը սեպածն արձանագրութեանց շրջանին» կարեւոր գործին յետոյ՝ ողբացեալ Պրոֆ. Ն. Աղոնցի Histoire d'Arménie, ou X^e au Ve siècle avant J.-C. հոյակապ աշխատութիւնը կու գայ ջանալ լոյս սփռելու Արմէններու նախորդ՝ Ուրարդացիներու Բազաւորութեան գլխայ, որ երեք հարիւր տարի կռուեցաւ Ասորեստանի հօր պետութեան դէմ եւ զայն տապալեց. ինքն ալ վերջացաւ Իրանեան յեղափոխութեան իբրեւ հետեւանք, իր ժառանգութիւնը թողով Արմէններուն, Հայերուն, որ, հնդեւրոպական ցեղ, մեծաւ մասամբ Փոքրեկիւսցիներ, Թեսալիայէն ելած՝ անցած էին Դարբանդէն ու եկած Հաստատուած Փոքր Ասիա:

Ուրարդուի պատմութիւնը նոր նոր կը սկսին գիտականները ուսումնասիրել եւ անցեալի թանձր վարագոյրը ջանալ վերցունելու, Բողազ-ճէօյի եւ ուրիշ պեղումներու շնորհիւ:

Պրոֆ. Աղոնցի գիրքը վերլուծել չէ նպատակս: ո՛չ այդ յաւանութիւնն ունիմ եւ ոչ առ այդ հարկ եղած մեծահասութիւնը:

«Ուրարդուն կատարեց առաջելութիւն մը զոր հարկ է ըստ արժանւոյն զնահատել, կը գրէ Աղոնց (էջ 376). ան արգիլեց սեմական ցեղերու տարածումը դէպի Հայկական լեռնադաշտը եւ ի Փոքր Ասիա:

«Ինչ որ ալ ըլլայ Ասորեստանեան քաղաքակրթութեան արժանիքը, պէտք չէ՛լի նկատի չառնել որ անոր կը պակսէր ինչ որ էական է քաղաքակրթութեան մը համար, այն է մարդկային արժէքին գիտակցութիւնը» (Աղոնց):

«Մարտնչիկ Ասորեստանեան մոյնզնութեան դէմ, չթողուլ որ Եւրոպեան երկիրները անցնի եւ գրաւէ զանոնք, իսկպալէս ազնուական առաքելութիւն մը, եւ այդ պատճառը վիճակեցաւ Ուրարդուի. եւ ան արժանընտրի ծառայութիւն քը

մատոյց՝ իր բաժինը բերելով մարդկայնական գաղափարներուն» (Նիկիոսի):

Նպատակս է՝ ճշդել հայերէն համադրները կարգ մը թոյսանուններու որոնք հայերէնի մէջ մտած են հնագոյն դարերէն:

Մեր թուականն առաջ երրորդ՝ հազարամեակի միջին, Սարգոն Ագադա, Ասորեստանի թագաւորը արշաւանք մը կատարեց ի Փոքր Ասիա. Կեսարիոյ շրջանին մէջ Հաստատուած հրեայ վաճառականներ կը գանդատէին Սարգոնի տեղացի իշխաններու հալածանքէն եւ իրենց տուգած նեղութիւններէն:

Սարգոն կարգադրեց հրեայ առևտրականներու գործը իր ուղածին պէս: Ասորեստան վերադարձին հետը տարաւ կարգ մը տունկեր որ չկային իր երկրին մէջ. անոնց տնունները գերուած են իր արձապագրութեանց մէջ:

Խասթուրու (խնձոր ?), տիւտու (թուփ կամ թուղ), չիմիչչալա, չալուրա (սալոր), կատանու, բուտու, սիբու:

Այս անուններու մեկնութեան մէջ սպրդած են կարգ մը սխալներ հայերէն անուանց ճշգրտութեան մասին:

Սիրդու. — Այս տունկը տակաւին ճշդուած չէ, կ'ընէ Աղոնց, եւ կը յիշէ հայերէն ցիւղ կամ ցոլի եւ կը յիշէ՝ Աստուածաշունչի յունական թարգմանութիւնը որ կը զնէ ստայիթ (Նալի, Խն. 13), յունական բառը կը նշանակէ յարդ՝ բարձր, անկողնի մէջ դնելու:

Տիւր կամ ցոլի հայերէն կը նշանակէ Գիւրի (Կիւնիփէրիս, Թրք. արարք, արար. արար) տեսակ մը, կապոյտ պտուղով, փշոտ, մացառային, որու ֆրանսերէնն է Սապիմ, Կիւնիփէրիս սապիմա, դաշտանաբեր բոյս, Թրք. գարա քարաքն, յունարէն՝ բրատէ:

Սօսի. — Քարա-նուրուլլում արձանագրութեան պնակիրները (քաղվէք) կը յիշեն ծառ մը շուշու անունով, որ կը կարծուի ըլլալ մեր սօսին. արդ Աղոնց կը ղնէ սօսին համապատասխան բարձր, սպիտակ բարձր որ է կաղամախ (փօփլիլէ պլան) :

Սօսին ծանօթ է մեր պատմութեան մէջ ըստ Մովսէս Քորենացոյ պատմաւոր, Արայի որդին Անուշաւան, որ կը կոչուէր Սօսանուէր՝ պաշտօն կը մատուցանէր Արմաւիրի Սօսիներուն եւ անոնց տերեւներուն եւ խողակներուն հանած ձայնէն գուշակութիւններ կը հանէր :

Մխիթար Գօշ ալ կը խօսի մանրամասնօրէն սօսի մասին իր առակներէն մէկուն մէջ :

Արդ՝ սօսին է ո՛չ թէ կաղամախ (Փոփլիլիւս ալպա) զոր յունական Աստուածաշունչը կը կոչէ լիւկէ (սպիտակ), ալլ փաթամ, Ղալլալան, արաբ. դաւլը, չիմար՝ թուրքերէն :

Սօսին նոյնպէս յիշուած է յունական Աստուածաշունչի մէջ պլաւաճող անուամբ :

Յանցանքը այս վրիպակներուն անշուշտ Գորֆ. Աղոնցինը չէ, այլ բառարաններուն, Առձեռն Բառարանին եւն., որոնք կը շարունակեն նոյն սխալները գործել զիրար ընդօրինակելով, թէեւ երկարօրէն դրած եմ այս ծառերու մասին «Տունկերը եւ անոնց հայերէն անունները» եւ «Աստուածաշունչի տունկերը մեր նախնեաց

Թարգմանութեան համաձայն» երկերուն մէջ :

Հալ լիւրու (փաւա, որուն) էջ 401. այդ հաստուածին մէջ Աղոնց կը յիշէ հաւար բառը (Եզեկ. Գ. 9) :

Հոս հաւար բառին մէջ ալ չփոթութիւն կայ, ցորեն նշանակութեամբ կ'առնէ Աղոնց. արդ հայերէնի մէջ ունինք հաւար եւ հաւարի : Հաճար կը նշանակէ տարեկան, չափտաք, սէկլ, լտ. սէփարէ, իսկ. Խաճարիմ է եէքրը, լտ. փակիւս, որմէ փոխառմամբ հայերէն ունինք փեկոմ, նոյն նշանակութեամբ :

Հաճարին առատօրէն կը բուսնի Հայաստանի մէջ, եւ իր եռանկիւնի պտուղները մանր չափանակէ կը նմանին, անոնցմէ կը հանեն ընտիր իւղ զոր հին ժողովուրդները շատ կը գնահատէին եւ ի գործածութեան է այժմ ժամագործներու մօտ :

Կ'արժէ որ հայ երիտասարդութիւնը կարգայ Աղոնցի գիրքը եւ խորիտ ըլրայ իր դարաւոր եւ փառապանծ պատմութիւնով :

Եղիպտացիք, Ֆարելացիք, Ասորեստանցիք եւ ուրիշ շատ մեծ ազգեր անցան զացին եւ Հայր կը մնայ միշտ եւ նորէն իր վերելքը կը կատարէ :

ԴՈԿՏ. ՅՈՎՀ. ԱՐԹՆՆԵԱՆ

Աւուլվիլ-Դոմէս.

